

Novruz-bir bayram kimi baharın gəlməsi münasibətilə geniş miqyasda qeyd olunur və sevin-dirici bir hala-qışın qurtarmasına və baharın gəlişinə həsr olunur. Nizami özünün "İsgəndərnamə" poemasında Nüşabənin İsgəndəri mədh edən Novruz bayramında qonaq çağırmasından, tonqal qalmasıyla əlaqədar olaraq yazmışdır.

NOVRUZ GƏLDİ...

Novruz bayramını qeyd etmək təzə ili, baharın ilk gününü qarşılamaq deməkdir. Təqvimdə baharın ilk günü isə günəşin bir illik fırlanması ilə əsaslanır.

Alimlərin fikrincə, bu bayramın tarixi çox qədimdir. Qədim Vavilonada bu bayram Nisanın (mart, aprel) 21-ci günü qeyd olunurdu və 12 gün davam edirdi. Bununla belə bu 12 günün hər birisinin öz ritualları (mərasim, ayin), öz əyləncələri mövcud idi. İlk yazılı mənbədə qeyd olunur ki, Novruz bayramı bizim eradan əvvəl 505-ci ildə yaranmışdır.

İslam alimləri bu bayrama həmişə dini rəng verməyə çalışırlar. Ancaq Novruzun islamdan da əvvəl yaranmasına görkəmli maarifçilərdən Firdovsi, Rudaki, Avisenna, Nizami, Sədi, Hafiz və başqaları da təsdiq edirlər.

Novruz bayramının tarixinə həsr olunmuş yazılardan Nizaminin "Siyasətnamə" sini, Ömər Xəyyamın "Novruznamə" sini və başqalarını qeyd etmək olar. Sovet dövrün-

də Novruz qeyri-rəsmi qeyd olunurdu, çünki hökumət orqanları buna icazə vermirdilər və insanları təqib edirdilər. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, əsrlərdən qalmış ənənələrə sadıq olaraq, hər bir azərbaycanlı ailəsi bu bayramı qeyd edirdi.

Təbiətin, həyatın oyanması Novruzdan başlanır və Azərbaycan xalqı bunu çox təntənəli və həm də hələ bir ay qalmışdan qeyd etməyə başlayır. Belə ki, hər həftənin ikinci günləri Su Çərşənbəsi, Od Çərşənbəsi, Külək çərşənbəsi, Torpaq Çərşənbəsi günləri qeyd olunur.

Xalq mövhumatına əsasən, birinci çərşənbə günü su və su mənbələri təzələnilir və hərəkətə gəlir, ikinci çərşənbə od, üçüncü çərşənbə yer, dördüncü çərşənbə küləyin köməyiylə ağaclar cücərir və baharın gəlməsindən xəbər verir. Xalq arasında elə təsəvvür yaranır ki, külək sudan da, oddan da, yerdən də güclüdür.

Çərşənbələrin içində ən vacibi axırıncı axır çərşənbə axşamıdır və əsas qəziyyətlər onda başlanır. Həmin gün qədim ənənələr-

lə zəngin olur, bütün həyat tərzini əhatə edən, təzə ilə xoş arzular, ailəyə səadət, xoşbəxtlik və bütün bədbəxtlikdən uzaq olmaq arzulanır.

Bütün evlərdə bayram süfrəsi açılır. Cürbəcür yeməklər, əsasən aş, şirniyyatlar: paxlava, şəkərbura, şəkərçörək, şorçoğalı, badambura və s. hazırlanır. Bayram süfrəsində bayram xoşçasının olması vacibdir. Xoşçanın ortasında səməni, hər ailə üzvünə şam, boyadılmış yumurta qoyulur. Stolda yeddi növ yemək olmalıdır. Həmin gün hamı öz evində olmalıdır, ancaq uşaqlar ata-analarına baş çəkib, yenə də evə qayıtmalıdır. Həmin bayram qədim ənənələr, oyunlarla zəngindir.

Xalq yaradıcılığının bütün janrlarından: nağıllar, hekayələr, dastanlar, lətifələr, məsxərələr və sair istifadə olunur. Qədim ənənələrdən "Xıdır İlyas" (məhsuldarlıq, çiçəklənmə rəmzi), "Koskosa"- meydan məzəli oyunu (baharın gəlməsi rəmzi) və falabaxmanı qeyd etmək olar. Su və odla bağlı maraqlı ənənələr var. Azərbaycan bir odlar ölkəsi kimi, odla bağlı zəngin ənənələrə malikdir və bu, saflaşma, təmizlənmə əlamətidir.

Tonqallar qalanır və Novruzdan əvvəl axırıncı çərşənbədə yaxından və cinsindən asılı olmayaraq, hamı tonqalın üstündən tullanmalıdır, özü də yeddi dəfə, ya bir tonqalın üstündən yeddi dəfə və ya yeddi tonqalın hərəsinin üstündən bir dəfə. Tullanmaqla bərabər bu sözlər deyilir: "Sarılığım sənə, qırmızılığım mənə".

Tonqal heç vaxt su ilə söndürülmür. Tonqal özü sönmədən sonra cavan oğlan və qızlar həmin tonqalın külünü yığıb, evdən kənar bir yerə, çölə atırlar. Bu o deməkdir ki, tonqalın üstündən bütün ailə üzvlərinin bədbəxtçiliyi atılan küllə birlikdə ailədən uzaqlaşdırılır. Su ilə saflaşma isə real əlamətilə əlaqədardır.

Su ilə əlaqədar olan ənənələr Azərbaycanda təzə ilə bağlıdır. Təzə ildə axar suyun üstündən tullanmaqla keçən ilin günahlarını yumuş olursan. Bundan başqa, bütün ailə üzvləri ötən ilin axırıncı gecəsi yatmadan əvvəl bir-birinin üstünə su çiləyirlər.

Deyilənə görə, axırıncı çərşənbə gecəsi bütün axar sular dayanır və hamı ona səcdə edir. Hətta ağaclar da yerə əyilir. Əgər təzə il axşamı hər kəs bu sudan içərsə, onlar təzə ildə bütün

xəstəliklərdən uzaqlaşdırılır.

Novruzun ən yüksək zirvəsi köhnə il öz səlahiyyətlərini təzə ilə verəndə olur. Bu anda köhnə ənənəyə görə Novruzun şərəfinə top və tüfənglərdən yaylım atəşləri açılır. Hələ XIX əsrdə N.Dubrovın bu haqda belə yazmışdır:

"Azərbaycanda Baharın gəlməsini şəhər və kəndlərdə açılan yaylım atəşləri bildirirdi". Azərbaycanda Novruz bayramı təntənəsinin iştirakçısı olan Adam Oleariy hələ 1637-ci ildə yazırdı: "Münəccim (astroloq) tez-tez arxasından qalxaraq, astronomik cihaz və günəş saati vasitəsilə günəşin hündürlüyünü təyin edərək, gündüzlə gecənin bərabərlişdiyi anda elan etdi: "Təzə il gəldi" və elə bu anda yaylım atəşləri başlandı, şəhərin qüllələrindən və divarlarından musiqi sədaları ucaldı. Beləliklə, Bahar bayramı başlandı".

Azərbaycanlılar bayram süfrəsinə ciddi diqqət yetirirlər. Süfrədə yeddi növ təam olmalıdır ki, adları da "S" hərfi ilə başlayır. Sumax, sirkə, süd, səməni, səbzi və s. olmalıdır. Bunlardan başqa, stola güzgü və şamlar qoyulur, güzgünün üstünə boyanmış yumurtalar qoyulur.

Bunların da öz rəmzi mənası var: şam od, işıq deməkdir, hansı ki, insanı bədnəzərdən qoruyur, güzgü aydınlıq rəmzidir. Ənənəyə görə, bayramın ilk günü hamı evdə olmalıdır.

Xalq arasında deyirlər: "Əgər bayram günü evdə olmasan, yeddi il dərbədən olacaqsan". Bir qayda olaraq, çöl qapıları bağlanmışdır. Təzə ilin birinci günü bütün gecə işıqlar söndürülmür, sönmüş od, işıq bədbəxtçilik əlamətidir.

Novruz qeyd edərkən kəndlilər təzə ilin necə keçməyini: quru və yaxud yağmurlu, məhsuldarlığın dərəcəsinə təyin edirlər. Ənənəyə görə, Novruzun birinci günü-yaz, ikinci-yay, üçüncü-payız, dördüncü isə-qış sayılır. Əgər birinci gün küləksiz və yağmursuz olarsa, deməli bu yaz kənd təsərrüfatı işləri üçün əlverişli olacaq. Əksinə, yağmurlu, küləkli olsa, deməli, bütün yaz belə olacaq. Qalan üç gündə də yayın, payızın və qışın necə olacağı təyin olunurdu.

Novruz şən və sevimli bayramdır, xalqımızın bütün varlıqlarını özündə cəmləşdirən bayramdır.